

קול צופיך

מרון הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

עקב - תשס"א - מאת מרון הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

השיעור לעילוי נשמת :

מרון הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

פרשת השבוע : עקב

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשס"א.

הלכות ברכות

ברכות האדם סימן ליר"ש טהורה

השבוע נקרא בפרשה דברים ח' על ציווי שהתורה מצוה לברך על המזון. וכך התורה כותבת: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֲרֶזְךָ הַטֶּבֶה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ". מו"ר דודי ראש הישיבה הרב יהודה צדקה זצ"ל היה אומר, שאפשר לבדוק יראת שמים על האדם על פי הברכות שהוא מברך. וכוונתו שאם הוא אומר את הברכה מילה ומכוון ומכון כך אוכל, זה סימן מובהק שיש לו יראת שמים, והראיה שגם כשהוא אוכל, עדיין הברכה אצלו היא העיקר. וצדקו דבריו עד מאוד וכדברים הללו כותב הרמב"ם הלכות ברכות פרק א הלכה א' "מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, וכו' - ואחר כך אומר דבר הפלא ופלא הלכה ג' "וכשם שמברכין על ההנייה כך מברכין על כל מצוה ומצוה ואח"כ יעשה אותה, וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד אע"פ שלא נהנה ולא עשה מצוה. הלכה ד' נמצאו כל הברכות כולן שלשה מינים, ברכות הנייה, וברכות מצות, וברכות הודאה שהן דרך שבח והודיה ובקשה כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו". מדברי הרמב"ם רואים שהרמב"ם בא ליישב קושיה שהיתה לו, לשם מה תקנו חכמים ברכות, ומה התועלת שאליה התכוונו? על כך אומר הרמב"ם שתקנה גדולה תקנו חכמים על ידי ברכות, והיא להחדיר בנו זכירת הבורא תמיד ויראת שמים תמידית. והדבר מוכרח, שכן אם אדם מברך ומשבח את הקב"ה לפני שאוכל ולפני שעושה מצוה כלשהיא, נכנסת וחודרת בו יראת שמים טהורה, שכן הוא מקדים את בורא עולם לפני כל מעשיו, ובכך הוא ממליך אותו עליו. הרי לנו ראייה ברורה לדברי הראש ישיבה, ע"ה, שיראת שמים נמדדת על פי ברכותיו של האדם, שבכך הוא מראה עד כמה מחשיב בורא את בורא העולם לפני כל מעשה שעושה.

מקור הדין למי שאכל ושכח או הזיד ולא ברך תחילה

מקור דין לאוכל ללא ברכה הוא בגמרא ברכות דף נ"ב ע"ב ונ"א ע"א: "אמר רב יהודה, שכח והכניס אוכלו לתוך פיו בלא ברכה - מסלקן לצד אחד ומברך" כלומר, שלדעת רב יהודה, יכול עדיין לברך בעוד המאכל בפיו, רק שישלך אותו לצד ויברך. ועל כך שואלת הגמ' שבדין זה יש שלוש דעות שונות בברייתות "תניא חזא בולען. ותניא אידך פולטן. ותניא אידך מסלקן". ואם כן קשה על רב יהודה שאומר רק דעה אחת ועל מה הסתמך לפסוק הלכה רק כדעה אחת: משיבה הגמ' "לא קשיא, הא דתניא בולען - במשקין, והא דתניא פולטן - במידי דלא ממאס, והא דתניא מסלקן - במידי דממאס". כלומר, שאין כאן שלוש דעות חלוקות אלא שלושה מקרים שונים שבכל אחד מהם הדין שונה, והדין בהם אליבא דכולי עלמא, ודברי רב יהודה שאמר מסלקין במידי שנמאס, והעיקרון בכולם הוא שלא יגיע המאכל לידי מיאוס, וכל מקרה לגופו: אם שתה בלא ברכה ונזכר בעוד המשקה בפיו לפני שהספיק לבלוע, אז לא יוכל לפלוט את המשקה ושוב לשתותו, ולא יוכל לסלקו לצדדים, ויברך כי מדובר במשקה. ובמקרה זה אמרה הברייתא עדיף שיבלע. ואם הכניס לפניו מאכל מוצק שעדיין לא הספיק ללעוס ואין הוא מאוס, יוציאו מפיו ויברך ואחר כך יאכל. ואם זה מאכל מוצק שהתחיל ללעוס והספיק להמאס באופן שלא יכול להוציאו מפיו, אזי יסלקו לצדדים ויברך.

והסביר רש"י שם בענין משקין "בולען" - בלי ברכה. ועל "פולטן" הסביר רש"י שם ומברך וחוזר ואוכלן. ועל המשקין שובלען כותב רש"י "שאי אפשר לסלקן לאחר מלוגמיו ולברך, ולא לפלוטן שמפסידן".

הגדרת דבר מיאוס בעיני אומות העולם

בעניין מיאוס במאכל, מסופר על קיסר שבין שריו היה יהודי מומר, שונא ישראל, מרושע שהיה מסית אותו תדיר נגד היהודים. פעם אמר לו שיש ליהודים הלכה משובשת בנוגע לתולעת שנמצאת בתוך המים - שכן הם מחלקים בין אם התולעת נבראה ונשארה כך במים או שפירשה מהמים וחזרה אליהם, ואין זה אלא שיבוש שכן מה ההבדל, הלוא תולעת היא תולעת בכל מקרה. קרה הקיסר לרב ושאל אותו אודות אותה ההלכה. אמר לו הרב למלך, תן לי חמש דקות להתבונן בדבר ואחזיר לך תשובה. לאחר חמש דקות בא לקיסר וביקשו לירק מעט בתוך כוס, התפלא הקיסר אך עשה כבקשתו וירק מעט לתוך כוס נקיה. ביקשו הרב לחזור ולשתות מאותו הרוק, וכמוכן שהקיסר סירב שכן זה מאוס. אמר לו הרב, ומדוע, והלא כל רגע ורגע אדוני הקיסר בולע מהרוק שבפיו, הרי מאוס הוא בעיניך? אמר לו הקיסר שונה הוא הדבר, שכיון שפירש נמאס עליו ושוב אינו יכול לבלוע. אמר לו הרב לקיסר, כמו שאתה אומר שברגע שפירש הרוק בפיך נמאס, כך התולעת משתנה ונמאסת יותר אם נפלטת מהמים. ומובן שלאומות העולם כך מתיישב ההסבר, שכן אם יאמר לו דרכי הלכה לא יבין מה כוונתו ולא יקבל את הדברים.

ימלא פי תהלתך

הגמ' אומרת טעם לענייני הברכות שיהיו בלא מאכל לתוך פיו, הוא ממה שכתוב 'ימלא פי תהלתך'. שם דף נ"א ע"א ולשון הגמרא: "במידי דלא ממאס נמי, לסלקינהו לצד אחד וליברך - תרגמא רב יצחק קסקסאה קמיה דרבי יוסי בר אבין משמיה דרבי יוחנן; משום שנאמר תהלים ע"א ח 'ימלא פי תהלתך'".

גמר לאכול ולא ברך תחילה

ממשיכה הגמ' ואומרת שם "בעו מינייה מרב חסדא, מי שאכל ושתה ולא ברך - מהו שיחזור ויברך? - אמר להו מי שאכל שום וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף?". כלומר, שאלו את רב חסדא אם אדם אכל בלא לברך תחילה, ואחרי שגמר לאכול נזכר, אם יכול לברך אחרי כן. והוא אמר להם משל של השום, כלומר עשה איסור ואכל בלי ברכה, יעשה עוד איסור של ברכה לבטלה? עיין רש"י שם

דעת הרמב"ם במשקים ובשאר מאכלים

הרמב"ם כותב בעניין זה שיש הבדל אם הוא שתה משקים בלא ברכה תחילה לבין אם אכל מאכל ללא ברכה תחילה. וז"ל הלכות ברכות פרק ח הלכה יב "כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך או לא בירך, אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף, מפני שהן מדברי סופרים. שכן והכניס אוכלו לתוך פיו בלא ברכה, אם היו משקין בולען ומברך עליהן בסוף, ואם היו פירות שאם זרקן ימאסו כגון תותים וענבים מסלקן לצד אחד ומברך ואחר כך בולען, ואם אינן נמאסין כגון פולים ואפונים פולטן מפיו עד שיברך ופיו פנוי ואחר כך אוכל". וצריך לדקדק בדבריו של הרמב"ם שכותב בתחילה שאם שתה משקים בלא ברכה תחילה, יברך לבסוף. מדבריו משמע שלא יברך אחרי הבליעה ברכה ראשונה רק ברכה אחרונה.

מחלוקת ר"ח ורא"ש בשותה בלי ברכה האם יברך אחרי השתייה

מרון הבית יוסף מביא בכסף משנה שם מחלוקת בין ר"ח לבין הרא"ש. וז"ל הרא"ש פי"ז ברכות סי' ל"ג: "פירש ר"ח במשקין בולען ואין מברך עליהן הכוונה ברכה ראשונה משום דאידיחי להן מתורת משקין דאינן ראוים לשתות לכל אדם הילכך אין להקפיד על ברכתו אפי' יכול לברך ע"י הדחק". היינו, הר"ח מסביר בולען הכוונה בלי שום ברכה בתחילה ואפילו יכול לסלקן לצדדים בדוחק לא יברך כי המשקה הזה פקע מדין אוכל כי הוא מאוס לכל אדם ואולי יסכים הר"ח לתקנה של כה"ח סי' קע"ד ס"ק א' שיהרהר הברכה בליבו כסברת הרמב"ם הלכות ברכות פי"א הלכה ז', ואפשר שלדעת הר"ח נפסל מדין אוכל ואפילו בהרהור אין בו צורך היינו שלר"ח היה קשה למה לא יפלוט עיין לקמן בדין משקין בפליטה לצד ימשיך ויבלע בלי ברכה ראשונה. ועי' הסביר שפקע מהם שדין

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

עקב - תשס"א - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

במוחש ראינו מה נקרא ימלא פי תהלתך אצל הרב הגדול מעוז ומגדול המקובל חכם ששון לוי ע"ה. כשהיה מברך אפילו ברכת שהכל, או כשהיה מברך על המצוות אפילו בפני קהל, למשל, כשהיה עולה לתורה ומברך, ודבר זה היה תדיר אצלו שכן היה לוי, היה מברך לאט ובקול רם ברכות באריכות גדולה. ולא היה מכוון כוונות מיוחדות אלא פשוט פשוט שמברך לפני בורא עולם באימה וביראה ובפחד.

מחלוקת בית שמאי ובית הלל בעקר ממקומו בלא ברכה

המשנה מונה כמה מחלוקת בין ב"ש לבין ב"ה בענייני סעודה ונחלקו גם בדין אכל ושכח ולא בירך, ונזכר שלא בירך רק לאחר שקר ממקומו. נ"א ע"ב "אלו דברים שבין בית שמאי ובין בית הלל בסעודה וכו' מי שאכל ושכח ולא בירך, בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך. ובית הלל אומרים: יברך במקום שנוכח. ועד מתי מברך? עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו". כלומר, שלדעת בית שמאי אם גמר לאכול ויצא בלי לברך ברכת המזון, צריך לחזור למקומו ולברך, ואין זה משנה אם הוא נמצא בעיר למשל במקום עבודתו ואין טורח גדול לחזור, לבין אם נסע למקום רחוק כגון מירושלים לתל אביב, שיש בחזרתו טורח, הדין הוא שחוזר לביתו וישב על השולחן במקום שאכל ויברך ברכת המזון. והנה ידוע שבכל מקום הלכה כבית הלל נגד בית שמאי, אלא שלא משמע כן מהפוסקים.

נהג כבית שמאי ונשכח, וכבית הלל ונעש

הגמ' אומרת שם נג ע"ב "אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא, מחלוקת בשכח, אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו ויברך". כלומר שכל מחלוקתם דוקא בשוגג, אבל בלא בירך במזיד גם בית הלל מודים לבית שמאי שחוזר למקומו ומברך. אחר כך הגמ' אומרת "תניא, אמרו להם בית הלל לבית שמאי, לדברכם, מי שאכל בראש הבירה ושכח ויברך ולא בירך, יחזור לראש הבירה ויברך". כלומר ששאלו בית הלל את בית שמאי, וכי יטריחו אדם ששכח ולא בירך, והוא גר עשרים קומות למעלה ואין מעלית, שיעלה בחזרה עשרים קומות כדי לברך? והחזירו בית שמאי לבית הלל בשאלה "אמרו להן בית שמאי לבית הלל, לדברכם, מי ששכח ארנקי בראש הבירה, לא יעלה ויטלנה: לכבוד עצמו הוא עולה - לכבוד שמים לא כל שכן?". כלומר, שלטענת בית שמאי הברכה היא כבוד שמים וצריך לעלות כמו שהיה עולה מי ששכח ארנק מלא זהב. אחר כך הגמ' אומרת "הנהו תרי תלמידי, חד עביד בשוגג כבית שמאי - ואשכח ארנקא דדהבא, וחד עביד במזיד כבית הלל - ואכליה אריא". הנה רואים מהגמ' שמצדדת כדברי בית שמאי, וכך נעשים נסים גדולים למי שהולך על פיו. ויותר מזה, הגמ' אומרת שם דף עמוד ב "אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי, וסכנתי בעצמי מפני הלסטים. אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך, שעברת על דברי בית הלל". אם כן רואים עד כמה צריך לנהוג כדברי בית הלל דוקא. ועוד שמי שנוהג כדברי בית שמאי לא יוצא ידי חובתו, וכיצד זה התלמיד מצא ארנקי מלא זהב בנהוגו כדברי בית שמאי?

לכתחילה חוזר למקומו מכל מקום

התוס' בסוכה ג' ע"א ד"ה דאמר לך מיישבים את הקושי שבדברים ואומרים שבעצם הדין בית הלל מסכימים לבית שמאי שאם הוא יכול ורוצה לחזור למקומו ולברך, שצריך לכתחילה לחזור למקומו ולברך ואפילו אם הוא במקום רחוק. וז"ל "ועוד התם בסוף פירקא גבי מי שאכל ושתה ולא בירך דמיייתי בגמרא עובדא דרבה בר בר חנה דאשכח יונה דדהבא וחד תלמיד דעבד כב"ש ואשכח ארנקי ויברך תלמיד דעבד כב"ה ואכליה אריה וקצת קשה הא דקאמר התם בכוליה פרקיני הלכה כב"ה בר מהך ושמא משום דב"ה נמי מודו דלכתחילה מיהא עבדינן כב"ש".

אמר להם שנאבדה לו יונה מזהב, ומצא יונה מזהב

עוד מביאה הגמרא באותו עניין ברכות נג ע"ב "רבה בר בר חנה הוה קאזיל בשירתא, אכל ואשתלי ולא בריך. אמר היכי ארעביז? אי אמינא להו אנשאי לברך - אמרו לי בריך, כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת. מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא. אמר להו אנטרו לי, דאנשאי יונה דדהבא. אזיל וברך, ואשכח יונה דדהבא, ומאי שנא יונה - דמתילי כנסת ישראל ליונה,

של ברכה כי נמאסו לכל אדם. ולא היה נוחא להרא"ש דבר זה, וע"כ כתב שם: "ולא משמע הכי דמשמע בולען ופולטן ומסלקן הכל בענין שיברך עליהם, ובמידי דלא ממאסו הצריכו רבנן לפלוט ולברך, ובמידי דממאסו התירו לו לסלקן לצד אחד. ובמשקין שאי אפשר בסילוק לצד אחד התירו לו לבלוע ולברך אח"כ ולא דמי לאכל ושכח לברך עד שגמר סעודתו שאינו מברך עיין לעיל בדברי רב חסדא דשאני הכא דזכר שלא בירך בעוד המשקין בפיו ודומה קצת עובר לעשייתן מה שזכר קודם לבליעה, אלא שלא היה יכול לברך", עכ"ל הרא"ש שם.

הכסף משנה שם אחרי שהביא את המחלוקת בין ר"ח לרא"ש כתב: "ורבנו שכתב משקין בולען ומברך עליהן בסוף, אפשר לפרש דבריו שסובר שאינו מברך ברכה ראשונה וכדברי רבנו חננאל, ולפיכך כתב שמברך עליהן בסוף, שמברך ברכה אחרונה בלבד. ויותר נראה לומר דמברך ברכה ראשונה בסוף קאמר, דאם לא כן הכי הוי ליה למימר ואינו מברך אלא ברכה אחרונה בלבד. ועוד, דאי ברכה אחרונה קאמר פשיטא, מאי קמשמע לן. וכן נראה מדברי הראב"ד להלן שכתב עליו ומברך עליהם בסוף והוא שבדעתו לאכול יותר, דאם לא כן ה"ל גמר, עכ"ל. ומשמע שהוא מפרש שרבנו סובר שמברך ברכה ראשונה לבסוף כדברי הרא"ש. והוא סובר שאם אין דעתו לשנות יותר הוה ליה גמר, וקו"ל שכל שגמר אינו חוזר ומברך למפרע. ונראה שמאחר ואפשר לפרש דברי רבנו שהם כדברי ר"ח טפי עדיף לפרשם כן, וכ"כ הרב מנחם שהוא דעת רבנו".

וכעין דברים אלה כתב מרת ב"ב ס"י קע"ב ובמסקנא כתב: "ולענין הלכה כיון שדברי רבנו חננאל מפורשים, ודברי הרמב"ם אפשר להתפרש כן, מסתמא אמרינן דבשיטתיה אמרה ונקטינן כוותיהו דרבנא מובהקין נינהו ומקילין בברכות דרבנן". וע"ז כתב שם בד"מ שדברי הרמב"ם נראין יותר כסברת הרא"ש, וע"כ יברך אחר שבלען.

מרת פסק: סימן קעב סעיף א "שכח והכניס משקין לתוך פיו בלא ברכה, בולען ואינו מברך עליהם ברכה ראשונה. הגה: וי"א דמברך עליהם, וכן נראה עיקר הרשב"א בשם הראב"ד והרא"ש פרק ג' שאכלו וכן דברי הרמב"ם פ"ח מהל' ברכות ". והנה דברי הרמב"ם כאן הם בניגוד לדברי הגמ' שאומרת שמי שאכל שום לא יחזור ויאכל שום. והמעניין הוא שסמך לדברי הרמ"א הוא מדברי הרמב"ם, ולא כן דקדקנו בדבריו, אלא למדנו בדבריו שלדעתו מברך לבסוף ולא מתחילה: נמצאנו למדים שנחלקו מרת ורמ"א בפירוש דברי הרמב"ם, האם לדעתו אינו מברך אלא ברכה אחרונה או שמא מברך ברכה ראשונה.

ואע"פ שכתב הרמ"א 'וכן עיקר', היינו אחרי שיבלע את המשקין יברך ברכה ראשונה כסברת הרא"ש. כתב המש"ב שם ס"ק ה': "ודעת רוב הפוסקים כדעה ראשונה שאינו מברך רק ברכה אחרונה אם שתה כשיעור". ועיין בישער הציון ס"ק ה' שהביא פוסקים רבים שפוסקים כדעת השו"ע שלא יברך ברכה ראשונה אחרי שבלען. ואולם כה"ח בס"ק א' ובס"ק ג' הביא מה שכתב הראב"ד על הרמב"ם ולא הראב"ד שהביא הרא"ש, עיין לשער הציון הני"ל שמה שנפסקה הלכה שבלע את המשקין מדובר שהוא צמא ואין לו משקים אחרים לשתות, אבל אם יש לו משקה אחר יפלוט ולא יבלע בלי ברכה. היינו, דלא חיישינן לאיבוד משקין, כי עדיף שיאבד מעט משקה מאשר יבלע בלי ברכה.

ולזה מסכים גם המש"ב ס"ק ב', והוסיף: "וכן ראוי לנהוג". ולדעת כה"ח שם בס"ק ג' משמע אפילו אם אין לו עוד משקים עדיף שיפלוט מדברי הגאון שם ס"ק ב' משמע שהוא מבין את הרמב"ם כמו השו"ע. וכבר כתבנו לעיל תקנת כה"ח ס"ק א', ג', שמשמע ממנו אם יש לו הכרח "לבלוע" ירהר הברכה בליבו ויסמוך על הרמב"ם ברכות פ"א הלכה ז'. דרך אגב, הביא המש"ב בס"ק ז' משם ספר האשכול, מאחר וחז"ל מקפידים על "ימלא פי תהלתך" היינו שלא יברך לכתחילה אם יש בפיו אוכל, כי הפה לא מלא בתהילת ה', אז לפי זה בעת שמברך צריך שפיו יהגה את הברכה מילה במילה ולא בגמגום.

קול צופיך

מון הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

עקב - תשס"א - מאת מון הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

במקום השני מעט, ויברך. רק שלא יהיה רעב מהאכילה הראשונה". כלומר, אם אדם בבוקר אכל ארוחת בוקר, וממהר למקום עבודתו וזוכר שלא בירך ברכת המזון, ויש לו שם לחם, יאכל ויכוון על מה שאכל לפני כן ויברך ברכת המזון.

האם צריך לברך 'המוציא לחם מן הארץ'? יש מי שאומר: שלא מברך. ויש מי שאומר: שמברך. ולהלכה, לא מברך מתוך סב"ל, אא"כ הוא נמלך עיין למג"א שם ס"ק ג', ולמשי"ב ס"ק ח', ולכה"ח ס"ק ט'.

אומר המש"ב שם ס"ק ט': "יאכל במקום השני, היינו מעט פת אפילו פחות מכזית שמ"מ מצרף זה עם האכילה שאכל במקום הראשון. ודוקא אם במקום השני אכל גם כן פת, אבל פרפרת וכסנין מצדד בפרמ"ג אפילו כזית לא מהני".

היינו, אם אדם הגיע למקום אחר וזוכר שלא בירך ברכת המזון, ובמקום שנמצא כעת יש לו חתיכת עוגה, זה לא מצטרף לאכילה שאכל לפני כן. אבל אם אכל חתיכת לחם קטנה ללא כזית זה מצטרף למה שאכל בבית ויכול לברך ברכת המזון.

כה"ח כותב בס"ק י': 'אפילו לא אכל רק פחות מכזית פת גם כן יצא ידי חובה, ויברך במקום השני. "מיהו הלקי"ט כתב דפחות מכזית לא חשיבא אכילה כללי". וא"כ איך זה מצטרף עם אכילה ראשונה וכ"כ הבאר היטב ס"ק ד' משם הלקט ח"א ס"ק קמ"ז. ולכן בדיעבד, יכול לסמוך על סברת המש"ב ודעת החולקים על הלקי"ט. אבל לכתחילה יאכל במקום שזוכר כזית לחם ויברך. וגם על זה מפקפק בא"ח בהעלותך - אות ו' וסובר שנכנס למחלוקת אם יברך המוציא. וע"כ אדם אחר יאכל כזית פת ויכוון לפטור אותו.

הולך לבית חתן ורוצה להמשיך סעודתו שם

כשאוכל פת. כשיש סעודת חתן בשבת, ואדם המוזמן אינו רוצה ללכת לאכול שם את כל הארוחות. מה יעשה? דעת רמ"א: יאכל בביתו ולא יברך, ויקח חתיכת לחם בכיסו וימשיך סעודתו בבית החתן ויברך שם ברכת המזון. או יברך ברהמ"ז במקום שאכל, ואח"כ בבית חתן יטול ידיו שוב פעם ויאכל לחם עם המסובים בבית החתן ויצטרף לשבעת הברכות.

דעת השו"ע: יעשה מים אחרונים ויברך ברהמ"ז בביתו. וכשיגיע לבית החתן יטול ידיו שנית בלי ברכה ויאכל כזית, ואם רוצה לברך ענטי"י יאכל כביצה ויברך שוב פעם ברהמ"ז. הבא"ח אומר: מכיון שסב"ל. לכתחילה יברך קודם בביתו ברהמ"ז. אבל אם הלך כבר יברך שם עיין באורך לבא"ח שם אות א', ולר"פ ח"ד ס"י ל"ד שאלה שלישית.

כשאוכל משבעת המינים. דעת רמ"א: יש מי שאומר שאם אכל משבעת המינים בביתו והלך לבית אחר יכול להמשיך שם ולאכול. דעת השו"ע: לא יכול להמשיך לאכול שם. ולמעשה נוהגים להקל כמו שאומר הבא"ח בכדי שלא יברך ברכה אחרת בא"ח שם בהעלותך א'.

שיעור שביעה

"אכל ואינו יודע אם בירך ברכת המזון אם לאו, צריך לברך מספק מפני שהיא מן התורה" שו"ע שם סעי' ד'. דעת מש"ב וכה"ח מדובר שאכל כדי שביעה, ולאחר מכן הסתפק אם בירך ברהמ"ז או לא - דינו שחייב לברך ברהמ"ז במקום שזוכר מכיון שזו ברכה דאורייתא.

מהתורה ברכת המזון היא שלוש ברכות ראשונות: 'הזן', 'על הארץ', 'בונה ירושלים'. וחכמים ביבנה הוסיפו ברכה רביעית 'הטוב המטיב', בעת שניתנו הרוגי ביתר לקבורה ולא הסריחו עיין ברכות דף מ"ח ע"ב. וע"כ יש מחלוקת בין מש"ב וכה"ח במקרה שאכל כדי שביעה ומסופק אם בירך או לא, הדין הוא שחייב לחזור ולברך. לדעת המש"ב שם ס"ק י"ג: יברך כל ארבע ברכות. ולדעת כה"ח שם ס"ק ט"ו ובא"ח חוקת אות ט': יברך רק ג' ברכות שהם מהתורה, וברכה רביעית שיש ספק אם יברך מדין סב"ל - לא יברך.

אכל שיעור כזית ונסתפק אם בירך ברהמ"ז

אדם שאכל סעודה שלישית בשבת ויברך ברכת המזון, והתפלל ערבית של מוצאי שבת. ואכל סעודה רביעית כזית בכוח והוא שבע, ומסופק אם בירך ברהמ"ז או לא, ועכשיו הוא הרי שבע? אבל יתכן והשובע בא לו מאכילת

דכתיב תהלים ס"ח "כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ", מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה, אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות". המעשה היה שאכל ושכח לברך ברהמ"ז ויצא בשיירה לדרך והספיק להתרחק מרחק ניכר עד שזכר, וידע שאם יאמר להם שהולך לברך לא יסכימו לחכות לו אלא היו אומרים לו שיברך במקומו וכי הקב"ה נמצא בכל העולם כולו. אמר להם ששכח שם יונה של זהב והולך להביאה, וידע שבאופן זה יתרוצו לחכות לו, וכן היה. חזר למקומו כדי לברך, ומצא שם לא פחות מיונה של זהב, בדיוק כפי שאמר להם שכביכול נאבד לו שם. והנס נעשה לו עם יונת זהב מפני שכנסת ישראל נמשלו ליונה של זהב. שכתוב "כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ", "מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה, אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות".

רק חזק ואמץ כמו היונה

על דברי הגמרא האומרת שישראל נמשלו ליונה, כותב רש"י שם ד"ה יונה "או בורחת, או נלחמת בראשי אגפיה". והביאור הוא כשישראל פחדנים, הסיבה היא כנראה מפני שיש להם עוונות, ולכן הם בורחים. אבל אם הם אמיצים, הם יכולים להבריח כל אויב, כמו שהיונה אם היא נלחמת באומץ, מבריחה אפילו את הנץ. אם יאמר שר "יתנו ותנו ותנו", התוצאה שהם בורחים ומפחדים. אבל אם נלחמים, אז מבריחים את האויב ומנצחים בשופי. העיקר אפ"י יונה שהיא "תמה" אם רואה סכנה בורחת ואח"כ חוזרת לקינה או נלחמת ומנצחת. אבל מעולם היא לא "מבליגה", לא מקבלת מכות ושוקת ונכנעת ועיין לבן יהודה ברכות שם שכל העושה למעלה ממה שהוא חייב נעשה נס מיוחד.

דעת מון למעשה בעקר ממקומו ללא ברהמ"ז

מון פסק להלכה ולמעשה בשולחן ערוך סימן קפד סעיף א' "מי שאכל במקום אחד, צריך לברך קודם שיעקור ממקומו. הגה: ועיין לעיל ס"י קע"ח. ואם יצא ממקומו ולא בירך, אם היה במזיד, יחזור למקומו ויברך. ואם בירך במקום שזכר, יצא". כלומר, שאם יצא במזיד ללא ברכה, אפילו אם הגיע רחוק צריך לחזור ולברך במקום שאכל, ובזה אין מחלוקת בין בית שמאי לבין בית הלל. אך על כל פנים אם בדיעבד בירך במקום שהגיע - יצא, אפילו אם יצא במזיד ממקום אכילתו. הגה: ודוקא לדעת הרמב"ם, אבל לדעת הרא"ש דס"ל דאף בשוגג יחזור למקומו לכתחלה, במזיד אף בדיעבד לא יצא טור, ואם היה בשוגג, להרמב"ם יברך במקום שזכר, ולהר"ר יונה והרא"ש גם הוא יחזור למקומו ויברך".

לא בירך ברהמ"ז וזוכר במקום אחר

לדעת הרמב"ם בשוגג לא חייב לחזור למקומו הראשון ולברך, ויברך היכן שהוא נמצא. ולדעת הרא"ש גם בשוגג יחזור למקומו הראשון ויברך. וכתב ע"ז המש"ב שטוב לחשוש לסברת הרא"ש בזה ויחזור למקומו, אם לא שזה שעת הדחק - יסמוך על הרמב"ם מש"ב שם ס"ק ז'. ואם במזיד בעקירתו ממקומו וגם הזיד בברכתו, עיין מש"ב שם ס"ק ד' לדעת הרמב"ם יחזור למקומו ויברך, אפ"י הלך ונעקר ממקומו כמה מילין עיין מש"ב שם ס"ק ג', ועכ"ז אם הזיד ובירך במקום אכילתו. ולדעת הרא"ש יצא יד"ח. ולדעת הרא"ש: לא יצא יד"ח, וחייב לחזור למקומו ויברך שוב ברכת המזון. ופסק המש"ב שם ס"ק ה' שאם במזיד בירך שלא במקום הראשון פוסקים כמו הרמב"ם ויצא יד"ח. וכ"כ כה"ח ס"ק ה', והוסיף: "וכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהין והוא מברך ברכה לבטלה", היינו שפסק כדעת הרמב"ם.

ובענין מה שכתב השו"ע שם בסעי' א' שצריך לכתחילה לברך במקום שאכל. כתב המג"א שם ס"ק א', וכן המש"ב ס"ק א', וכה"ח ס"ק א', ב', ג'. ולסיכום: אם יש לו סיבה כל שהיא ואכל בפינה אחת באולם גדול, ורוצה לברך בפינה השניה מותר. וכן אם רואה את מקום האוכל וזה מחדר לחדר. וכן אם אוכל במקום שיש בו למשל טינופת או במקום שיש נשים הלושות בגד לא צנוע ומוכרח לאכול שם, יכול לכוון לברך ברכת המזון בחדר אחר, וכל זה רק במקרים מיוחדים. אומר השו"ע: "בד"א כשאין לו פת עוד, אבל אם יש לו פת עוד יאכל

קול צופיך

מנן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

עקב - תשס"א - מאת מנן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

וחייב לברך. י"א: עד שירגיש שהוא צריך שוב ללכת לנוחיות. וי"א: חצי שעה. היינו תוך חצי שעה יברך אשר יצר, אחר חצי שעה יברך בלי שם ומלכות. וכל זה שמברך תוך חצי שעה רק אם לא מרגיש שצריך לעשות צרכיו, כי אם מרגיש לא יברך אלא יעשה צרכיו ואח"כ יברך. עיין בא"ח ויצא י"ב, וכה"ח שם ס"ק ח', וכה"ח קפ"ד ס"ק כ"ט.

אומר השד"ח שם: אדם שביום י"ח אב חל יום הבר מצוה שלו, והוא אכל לפני השקיעה כדי שביעה ומסופק אם בירך ברכת המזון, וכשנעשה בר מצוה בערב נזכר שלא בירך מה יעשה? יש מי שאומר: שיאכל עוד כזית בסעודת בר המצוה ויברך ברכת המזון או שאחרים יוציאו אותו יד"ח בברכת המזון שלהם.

יום י"ט אב - התרת נדרים

כתוב בזוהר הקדוש שאדם שנודר ולא מקיים 'סתם תפילתי'. על כן נהגו הספרדים ביום י"ט לחודש אב לעשות התרת נדרים, שהוא ארבעים יום לפני ר"ה. ואם לא יכולים לעשות התרת נדרים ביום רביעי בבוקר, אזי יעשו בליל י"ט. ואחר כך עושים התרת נדרים בליל ר"ח אלול עושים שוב התרת נדרים שהם ארבעים יום לפני כיפור, וכן בערב ר"ה ובערב כיפור. ומנהג טוב היה בבית אל, שכל ערב שבת היו עושים התרת נדרים בנוסח מקוצר.

הספרדים נוהגים שעושים התרת נדרים בבית כנסת לכולם ביחד. האשכנזים נוהגים לקחת קבוצה של ארבעה אנשים שכל פעם אחד מהם מתחלף ושלושה מתירים לו. וכל התרת נדרים זו זה רק לענין אם שח איהו נדר נדר, אבל אם יודע שנדר אינה מועילה.

תוספת שביעית - גאולה מוקדמת

בפרשת השבוע כתוב "והורשתם" לא לפחוד משום גוי, אומר הקב"ה בכוח התורה אנחנו נוריש אנשים גדולים ועצומים, וכל ארץ ישראל תהיה שלמה בידינו. וכתוב שבמוצאי שביעית בן דוד בא, וכמו שאנו עושים תוספת שבת גם עתה אנו רוצים תוספת שביעית מוקדם, ושהקב"ה יגאל אותנו מוקדם ונשמע בשורות טובות ישועות ונחמות, ולא ישמע בארץ ישראל לא שוד ולא שבר ושום פחד ובהלה, ועם ישראל ישב בארצו שקט ושאנן ואין מחריד, ונזכה לגאולה שלמה בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן.

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

סעודה שלישית ולא מכזית שאכל בסעודה ד'. הבא"ח פסק: יעשה נטילה ויאכל עוד כזית ויברך. ואם לא יכול לאכול יאמר לאדם אחר שיאכל ויברך ויכוון להוציאו ידי חובה. המש"ב אומר: "ומי"מ ראוי לירא שמים דנסתפק אם בירך או לא בירך אפילו שלא אכל רק כזית יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל כזית ויברך ברכת המזון".

או אדם שאכל פת כביצה או כזית ואכל עם זה פרפראות ושבע ואח"כ הוא מסופק אם בירך ברכת המזון. מאחר ויש ספק בזה, עיין בא"ח חוקת אות י', ועיין בית מנוחה אות ד', ושד"ח ברכות סי' י"ד שלדעתם הוי שביעה. ובא"ח מסופק בזה, ועי"כ פסק שיאמר לאדם אחר לברך ברכת המזון ויפטור אותו או יתאמץ לאכול כזית פת ויברך המוציא וברכת המזון ויפטור את סעודה ראשונה שאכל ומסופק אם בירך ברכת המזון.

מה פירוש "ושבעת"?

יש מחלוקת בין הפוסקים מה פירוש "ושבעת". אומר הבא"ח שם אות ט': אם אדם אכל והוא צמא למים ואין לו מים לשתות הוא חייב לברך ברכת המזון. אבל אם הוא אכל כדי שביעה ולא שמה מים וכעת הוא מסופק אם בירך או לא - מכיון שיש מי שאומר שזה מדרבנן על כן או שיאכל שוב כזית ויברך או שיאמר לאחר שיכוון לפטורו בברכת המזון.

ועיין לכה"ח שם ס"ק כ"ב שהאר"ך והביא כמה דעות מה נקרא "שביעה", מהו השיעור, האם זה לפי כמות האוכל או לפי האדם או בפועל, עי"ש שהאר"ך. ועיין למש"ב שם על סעי' ו' ס"ק כ"ב וביאור להלכה ד"ה 'בכזית', ובישער הציוני ס"ק ט"ז.

אכל עוגה והסתפק אם בירך על המחיה או לא? יש מי שאומר: מכיון ששלוש ברכות ראשונות של ברהמ"ז מדאורייתא לכן גם מעין שלוש יברך. ואין פוסקים כן, כי יש מחלוקת אם חיוב מעין שלוש הוא מהתורה.

חיוב אשה בברכת המזון

מה הדין באשה שאכלה כדי שביעה, ומסופקת אם בירכה ברכת המזון או לא? רוב הפוסקים אומרים: תברך מכיון שאכלה כדי שביעה.

אומר הרב חיד"א: מכיון שיש מחלוקת אם אשה חייבת לברך ברכת המזון מדאורייתא או מדרבנן, ואנו פוסקים שמה שחייבת לברך זה רק מדרבנן, ועי"כ לא תברך אפילו אכלה כדי שביעה אם היא מסופקת עיין כה"ח שם ס"ק כ"ה.

הבא"ח כותב חוקת אות י"א: "נשים חייבות בברכת המזון, ובעוון עתה רבות בנות אוכלות בלא ברכה מחמת חסרון ידיעה, ... וחייב כל אחד ואחד ללמד בתו נוסח ברכת המזון ולפחות נוסח הקצר, ואם לא למדה בבית אביה חייב בעלה ללמדה. ואנא עבדא הדפסתי נוסח הקצר של ברכת המזון ובו מזכירים מעין המאורע בשבת ויו"ט ור"ח לחלקו לנשים בחינם, ורבות בנות באות ולוקחת נוסח הזה המודפס מביתנו. וגם בנוסח הנוכח הדפסתי נוסח קצר ביותר למתעצלים ביותר שלא יודעים את האשורית, ולימדתי אותם בשפה שלהם 'ברך רחמנא מריה דהאי פיתא בריך רחמנא דזיין לכולא'".

כלומר נשים חייבות בברכת המזון, ורק במקום שאכלו כדי שביעה ונסתפקו יאכלו שוב כזית ויברכו ברכת המזון. או שיאמרו לבעליהן שיכוונו לפטורם בברכת המזון מכיון שזה ספק לגבי חיובם, אם מהתורה או מדרבנן.

מסופק אם בירך אשר יצר

אדם שהלך לנוחיות ועשה נטילה ולא בירך 'אשר יצר' ועבר שעתים ושוב פעם הלך לנוחיות ויצא. יש מי שאומר: יברך פעמיים 'אשר יצר'. ויש מי שאומר: מברך פעם אחת, וכן הלכה. עיין לשו"ע או"ח סי' ז' סעי' ג', ולכה"ח שם ס"ק ה', ולמש"ב ס"ק ו', ולבא"ח ויצא אות י"ב.

אם שח ולא בירך 'אשר יצר', יש מחלוקת בין הפוסקים כמה זמן יעבור

